Samenwerken met het gezin en hun omgeving

De toepassing van sociale netwerkstrategieen binnen Gezin Centraal.

Utrecht, januari 2014.
Arjan Bolt, Ella Tacq & Renske van Bemmel

'Gezin Centraal' is een een methodisch programma voor jeugdhulp (Bolt, 2007). Het beoogde effect van de hulp is het versterken van de regie van cliënten, het vergroten van eigen kracht, zelfsturing en empowerment van gezinnen. Empowerment ontstaat als de gezinsleden de kracht in zichzelf én in hun sociale omgeving weten te vinden om hun eigen leven zelfstandig aan te kunnen.
Methodische benaderingen, als vraagsturing, competentievergroting, oplossingsgericht- en systeemgericht werken zijn in de methodiek Gezin Centraal geïntegreerd en in de vorm van een fasering, structuur en methodische opbouw, tot een geheel gesmeed.
Gezin Centraal wordt als methode voor ambulante gezinshulp uitgevoerd. Verder wordt het programma ook door professionals in andere hulpvormen toegepast. Denk bijvoorbeeld aan pedagogisch medewerkers in daghulp en andere verblijfsfuncties en pleegzorgbegeleiders (Bolt & Stokman, 2012). De werkwijze is planmatig, transparant en meetbaar. De hulp is ook doelgericht. Gezinnen werken aan concrete aantoonbare gedragsverbetering. Dit leidt vervolgens tot de toename van zelfsturing en empowerment.

Het samenwerken met het sociale netwerk van de gezinnen is onderdeel van het werk van professionals die met Gezin Centraal werken. Hierbij kunnen zij gebruik maken van diverse methoden, procedures en middelen die bedoeld zijn om gezinnen te ondersteunen bij het versterken en benutten van hun sociale netwerk. Een aantal van die methoden en procedures zijn bekend onder de term sociale netwerkstrategieën. In dit artikel lichten we toe hoe de samenwerking met het sociale netwerk, maar ook de samenwerking met professionals en instanties rond een gezin, vormgegeven wordt binnen de methodiek Gezin Centraal.

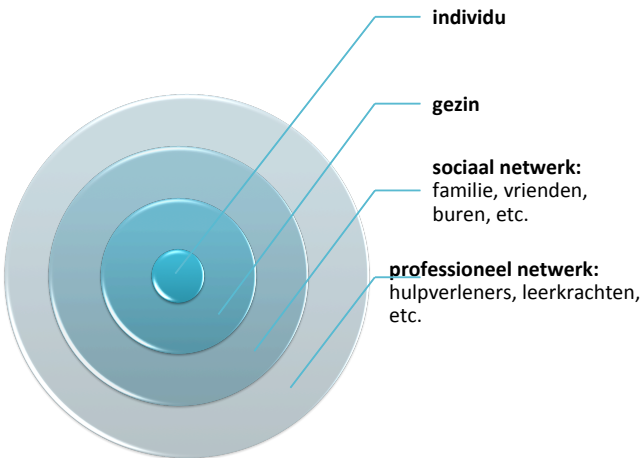
Samenwerking in drie ringen

Samenwerking is een kenmerkend begrip voor de uitgangspunten en werkwijze van Gezin Centraal. De samenwerkingsrelatie tussen de professional en de cliënt of cliëntsysteem is bepalend en de belangrijkste basisvoorwaarde voor effectieve hulp. Gezin Centraal beschouwt het gehele gezin van degenen die hulp vragen, als cliëntsysteem (Bolt, 2007).

De samenwerking met het gezin is startpunt. De perceptie en behoeften van het cliëntsysteem zijn leidend in alle vervolgstappen van het traject. Als de directe band met het gezin de *eerste ring* is, dan vormt het netwerk de *tweede ring* van samenwerking. Het is in Gezin Centraal-trajecten vanzelfsprekend dat een professional in een zo vroeg mogelijk stadium actie onderneemt om samenwerking met het sociale netwerk op gang te brengen.
Een relevante rol van het netwerk in het hulppoces draagt bij aan het versterken van zelfoplossende vermogens van gezinnen. Hulpverleners zijn voorbijgangers in het leven van deze gezinnen. Het sociale netwerk blijft beschikbaar als de professionals vertrokken zijn. Een versterkte, steunende rol van het sociale netwerk in het leven van een gezin kan ertoe leiden dat het gezin dat nu steun behoeft, in een later stadium zelf een steunende rol voor een ander in hetzelfde netwerk kan gaan

vervullen. En dat is empowerment ‘avant la lettre’: Degene die ooit andermans hulp hard nodig had, is nu zelf een helper van anderen geworden.
De *derde ring* van samenwerking ontstaat als er meerdere professionals betrokken zijn bij één gezinssysteem. Het ligt voor de hand dat het in het belang van het gezin is dat de professionals goed en zorgvuldig met elkaar samenwerken.

Figuur: Ringen van samenwerken

Vormgeven van samenwerking als onderdeel van methodisch handelen

De drie ringen van samenwerking moeten niet gezien worden als drie losse taken of aandachtsgebieden van de professional. Er is sprake van een nauwe samenhang. Zo bepaalt de samenwerkingsrelatie die de professional met het cliëntsysteem ontwikkelt de vorm en inhoud van de samenwerking met het sociale netwerk. De samenwerken met de professionals rond het gezin, werkt alleen als de gezinsleden met hun vragen, doelen en kwaliteiten, centraal staan. Samenwerken met collega’s buiten het gezin om is ineffectief en strijdig met de visie van Gezin Centraal.
De professional heeft verschillende procedures, methoden en technieken tot zijn beschikking om vorm te geven aan de samenwerking met de drie ringen en het realiseren van de samenhang ertussen.

Bij de start van elk hulptraject is de eerste opdracht van de profesional om het gezin te ondersteunen bij het formuleren van hun hulpvragen en doelen. Hier start ook de eerste ring van samenwerking. De doelen van het gezin bepalen vervolgens de route. En dus ook of en hoe er met het netwerk en andere professionals wordt samengewerkt. In veel gevallen is het zinvol of zelfs noodzakelijk voor het gezin dat hun netwerk een rol gaat vervullen in die route. Een belangrijke eerste stap is het in kaart brengen van het sociale netwerk. De professional kan van diverse methoden en technieken gebruik maken om met het gezin hun netwerk in kaart te brengen en een plan te maken hoe zij hun netwerk kunnen benaderen en mobiliseren. Denk bijvoorbeeld aan het *genogram* en *sociogram*. Een aantal van deze technieken zijn beschreven in het handboek van Gezin Centraal (Bolt, 2007).
Vervolgens is het aan het gezin te bepalen welke personen in het netwerk een rol kan vervullen.

Soms verliest een gezin het overzicht over hun leven. Dan is het nemen van besluiten over je toekomst of over welke hulp ingezet zou moeten worden, een lastige klus. Personen uit het netwerk kunnen dan een belangrijke bijdrage leveren. Vanuit een Gezin Centraal traject kunnen verschillende methoden om de besluitvorming van het gezin en netwerk te ondersteunen, worden ingezet. Het FamilieNetwerkBeraad (Portengen, 2002) en de *Eigen Kracht Conferentie* (van Pagée, 2003) zijn hier voorbeelden van. Het gaat er hierbij dat de denkkracht van het netwerk wordt benut en de besluitvaardigheid van het gezin wordt versterkt. De gemaakte plannen die het resultaat zijn van deze besluitvormingsprocessen, worden voor een aanmerkelijk deel uitgevoerd door het netwerk zelf (Wijnen-Lunenburg e.a., 2008). Daarnaast wordt professionale hulp voor een deel van de plannen ingeschakeld. Behalve de professional die het netwerkoverleg geïnitieerd heeft, komt het geregeld voor dat er ook andere professionals betrokken zijn of raken bij het gezin. In deze gevallen zal ook de samenwerking met en in de derde ring plaatsvinden.

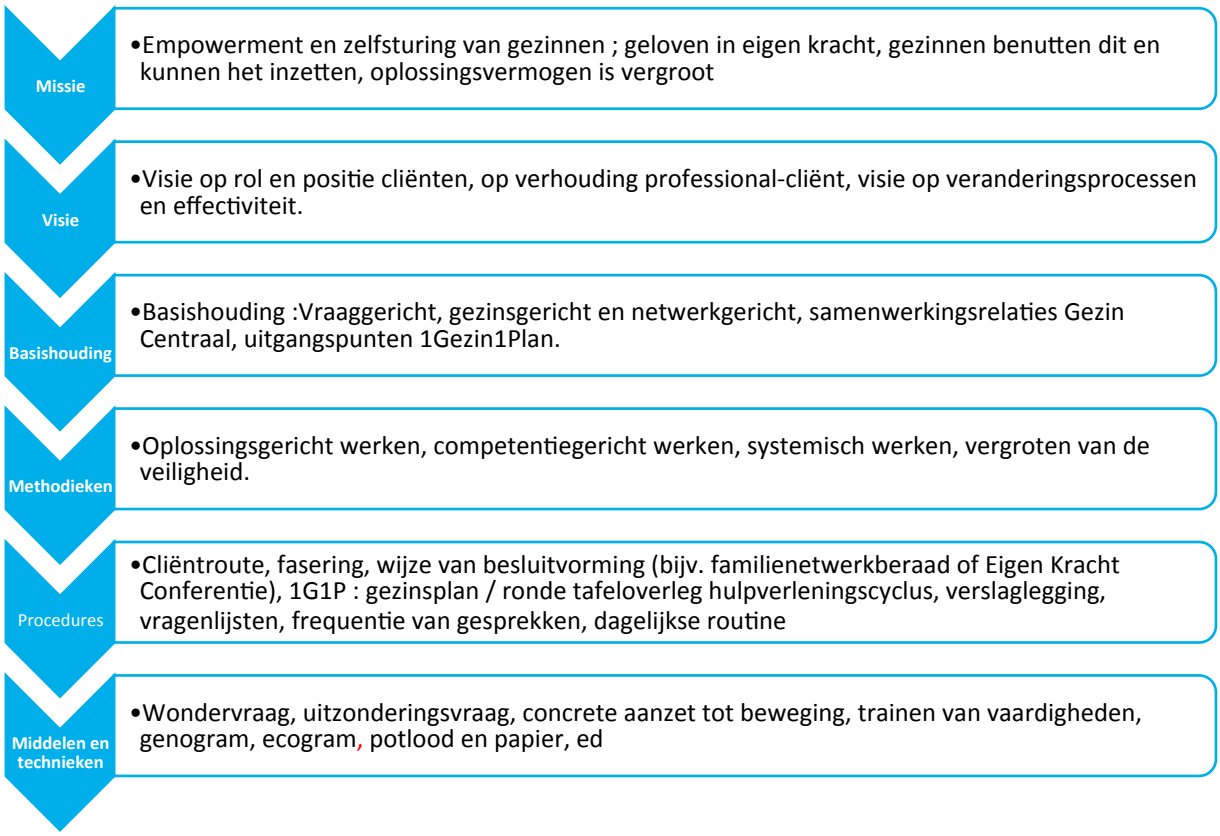
1Gezin1Plan is een methode en raamwerk voor intersectorale samenwerking tussen professionals rond het gezin, gericht op versterken van eigen kracht en zelfsturing bij gezinnen (van der Zijden & Diephuis, 2013). De uitgangspunten van 1Gezin1Plan komen exact overeen met die van Gezin Centraal. Het principe is: Eén gezinsplan, op basis van de doelen en ideeën van het gezin zelf, stuurt het handelen van het 'team' professionals rond een gezin. Bedenk hierbij dat de leden van een dergelijk 'team' bij verschillende instellingen en zelfs sectoren werkzaam kunnen zijn. Het vraagt inspanning om elkaar als teamleden te verstaan. Maar belangrijker nog: Het vraagt inspanningen om ervoor te zorgen dat het gezin het overzicht en de regie heeft en houdt. Middelen die beschreven zijn binnen het 1Gezin1Plan raamwerk, zoals het *ronde tafel overleg* en het *gezinsplan*, kunnen bijdragen aan het behalen van de doelstelling: Aantoonbare verbetering van de gezinssituatie door zelfsturing.

De samenwerking met het sociale netwerk is ook één van de uitgangspunten die ten grondslag ligt aan 1Gezin1Plan. De gedachtengang dat 1Gezin1Plan uitsluitend bedoeld zou zijn om de samenwerking van professionals rond een gezin vorm te geven is onjuist. Een hulptraject waarbij er sprake is van samenwerking in een team professionals rond een gezin, *zonder* dat de samenwerking met personen uit het sociale netwerk ten minste onderzocht is, zou de plank misslaan. Zoals samenwerking met het netwerk van een gezin ook ongewenst en nutteloos is, als dat buiten het hulpvragende gezin om plaatsvind. Werken met een 'team' van professionals rond een gezin, als derde ring*, impliceert* de samenwerking met de tweede ring, het sociale netwerk

Binnen het denkkader van Gezin Centraal én van 1Gezin1Plan leidt samenwerken met een steunend netwerken (2de ring) én de samenwerking van professionals (3de ring) met en ten dienste van het gezin (1ste ring), tot empowerment en zelfsturing van het gezin. Daarom is het goed mogelijk, en zelfs wenselijk om, als er sprake is van een 'team' of 'actieteam' rond het gezin dat bestaat uit professionals en leden uit het sociale netwerk van het gezin. Het gezin bepaalt wie in dat team meewerkt. De gezinsdoelen geven de richting aan. Het middel 'ronde tafeloverleg' is beslist niet exclusief bedoeld als werkvorm voor gezin en professionals. Het blijkt in de praktijk erg goed te werken om overleggen te beleggen voor een team dat bestaat uit professionals én personen uit het netwerk.

Concluderend kan worden gesteld dat het vormgeven van samenwerking met het hetwerk van een gezin, de tweede ring, en het 'team' professionals rond een gezin, maatwerk vergt. De behoeften, omstandigheden, capaciteiten en doelen van het gezin zijn immers leidend voor het handelen van de professional. Elke samenwerkingsrelatie tussen professional en gezinssysteem is uniek. Professionals kunnen daarom zelf het beste bepalen welke procedures en methodes zij willen inzetten om de samenwerking met de tweede en derde ring vorm te geven. We zouden daarom geen protocol willen voorschrijven. We roepen professionals om niet rigide maar creatief met deze middelen en methoden om te gaan. We roepen managers, directies en beleidsmakers op hen deze handelingsruimte toe te kennen. Zo kan het gezin en niet de voorschriften of protocollen, centraal staan in de overwegingen vn de professional. De samenwerking met het netwerk is onderdeel van een groter geheel, een middel om een doel te bereiken. Het doel is de toekomst van het gezin. Daarom zien wij alle technieken, methoden en procedures die de samenwerking van het gezin met zijn sociale en maatschappelijke omgeving bevorderen, als zinvolle en bruikbare onderdelen van hulpverlening aan gezinnen die het even, of wellicht langere tijd, niet zelf weten te redden. Hulptrajecten waarin het *gezin* zelf altijd *centraal* staat.

Schematisch ziet het er als volgt uit:

Samengevat kun je stellen dat Gezin Centraal een overkoepelende methodiek is die vanuit heldere principes en een kenmerkende basishouding, de procedures en het handelen van professionals beschijft. Samenwerken met de sociale netwerk is een vanzelfsprekend en integraal onderdeel van de methodiek. Methoden en technieken die bedoeld zijn gezinnen te ondersteunen bij het

mobiliseren en benutten van steun en denkkracht van hun sociale netwerk, waaronder ook die beschreven zijn als 'sociale netwerkstrategieën', vormen een onderdeel van het 'arsenaal' van de professionals. Daarnaast is het organiseren en stimuleren van de samenwerking van een team van professionals rond en met het gezin, volgens de principes van 1Gezin1Plan, een belangrijk element in het handelen van de professionals. In het ideale geval vormen leden van het sociale netwerk en betrokken professionals rond het een gezin, samen met de gezinsleden zelf, het 'actieteam' dat in harmonie en overleg bijdraagt aan het realiseren van de doelen die het gezin zich gesteld heeft. Dan staat het gezin werkelijk centraal. De inspanningen van de professional zijn in eerste instantie bedoeld de door het gezin zelf gewenst concrete en aantoonbare gedragsverandering en verbeteringen te realiseren. In tweede instantie is het streven dat de samenwerking met het gezin, het sociale netwerk en het team professionals, bijdraagt aan het vermogen van het gezin om bij toekomstige problemen, dilemma's en hindernissen in het gezinsleven, zelf oplossingen en antwoorden te vinden. En dit dan door gebruik te maken van eigen capaciteiten, opgedane inzichten én door gebruik te maken van de steun uit hun netwerk, zonder dat daar nog professionals bij aan te pas hoeven te komen. Als dat lukt dan kun je spreken van het versterken van 'eigen kracht', van zelfsturing en van empowerment.

Publicatiegegevens

Bolt, A. (2007). *Het Gezin Centraal, Handboek voor ambulante hulpverleners.* Tweede herziene druk. Utrecht: SWP.

Bolt, A. & M. Stokman (2012). *Gezin Centraal. Efficiënte hulpverlening aan gezinnen.* In: K. Diephuis, F. Donkers, I. Janssen, L. Schouten & Q. van der Zijden. *Praktijkgids Tijd voor jeugd.* Hoogmade / Utrecht: Partners in Jeugdbeleid & CBO.

Pagée, R. van (2003), 'Eigen Kracht (Family Group Conference in Nederland: Van model naar invoering'. Amsterdam: SWP.

Portengen, R. (2002). *Dichter bij huis. Netwerkpleegzorg in Nederland*. Utrecht: NIZW.

Zijden, Q. van der & Diephuis, K. (2013). *Handleiding Gezinsplan: samenwerken volgens de principes 1Gezin1Plan*. Hoogmade: PiJ.

Wijnen-Lunenburg, P., Beek, F. van, Bijl, B., Gramberg, P. & Slot, W. (2008). *De familie aan zet: de uitkomsten van Eigen Krachtconferenties in de jeugdbescherming met betrekking tot veiligheid, sociale cohesie en regie.* Duivendrecht / Voorhout: PI Research / WESP Jeugdzorg.